

1 תלמוד בבלי מסכת סוכה דף ה/ב

ואמר רב חנין כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר חטה לבית המנוגע דתנן הנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו וסנדליו וטבעותיו בידו הוא והן טמאין מיד היה לבוש כליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו באצבעותיו הוא טמא מיד והן טהורים עד שישהה בכדי אכילת פרס פת חטין ולא פת שעורין מיסב ואוכל בליפתן שעורה דתנן עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל גפן כדי רביעית יין לנוזר תאנה כגרוגרת להוצאת שבת רמון דתנן כל כלי בעלי בתים שיעורין כרמונים ארץ זית שמן (ודבש) ארץ שכל שיעוריה כזיתים כל שיעוריה סלקא דעתך הא איכא הני דאמרינן אלא אימא שרוב שיעוריה כזיתים דבש ככותבת הגסה ביום הכפורים אלמא דאורייתא ניהו

2 רש"י על סוכה דף ה/ב

לשיעורין נאמר – הפסוק מדבר בשבחה של ארץ ישראל, שאפילו בדברי תורה לריכין לשער צפירותיה איסורין שבתורה:

3 שפת אמת על סוכה דף ה/ב

שם בגמ' כל הפסוק לשיעורין נאמר חטה לבית המנוגע שעורה כו' לפ"א אפ"ל דהשיעור הוא רק לפי חטה ושעורה שבא"י כיון דלשבח הארץ נאמר דמשערין בפירות איסורין שבתורה וגם פירות דא"י קלים לאכול לכן משערין בחטה שבא"י, [אכן למסקנת הגמ' דהלכתא ניהו וקרא אסמכתא הוא ל"א הכי כדמשמע מסתימת הפוס' לענין שיעור כזית וכ"מ בכלים (פי"ז) ע"ש]:

4 ערוך לנר על סוכה דף ה/ב

בירושלמי בכורים (פ' א') אמרינן ולמה נכללו (פי' למה נכללו ז' מינים בפסוק זה) ר"י ב"ר ור"ש בר נחמן חד אמר לברכה וחרנא אמר לשיעורין מאן דאמר לברכה ניחא מאן דאמר לשיעורין והא תנינן בהרת כגריס (פ') ולמה לא קחשיב בפסוק גם שיעור זה) לית הוא מימן כעדשה מן השרץ לית הוא מימן ... ולענ"ד הפי' דירושלמי הוא דודאי גם למ"ד לשיעורין נאמר פי' הפסוק הוא דהפסוק מדבר בשבח א"י שאפילו בד"ת צריך לשער בפירותי איסורין שבתורה כמו שכתב רש"י כאן ובעירובין אכן זה לא שייך רק באותן השיעורין שהם ע"פ פירות של א"י אבל אם השיעור הוא ע"פ פירות של מדינה אחרת לא שייך שיחשוב אותו הפסוק בשבח א"י וכיון דגריס הוא כגריס הקלקי כדאמרינן בנגעים (פ' ו') וכעדשה הוא כעדשה המצרית כדאמרינן כלים (פ' י"ז) לכן לא שייך לחשוב אילו וזה פי' תירוץ הירושלמי כדפריך דלחשוב גם כגריס מתרץ לית הוא מנהון פי' דשיעור זה אינו מפירות א"י אלא מפירות קלקי וכן מתרץ על כעדשה מן השרץ דלא נשער ע"פ פירות א"י:

אכן על פי רש"י דבשבח א"י מדבר ק"ק מה דקאמר פת חטין ולא פת שעורין מה שבח א"י יש בזה וצ"ל כמו דחטין מוטעמים יותר משעורים אשר על כן משערין בחטים כמו כן החטים של א"י מוטעמים יותר מחטים של שאר ארצות וממהר לאכול ולכן משערין בחטים של א"י ולענין גפן צ"ל דין של א"י הוא עב יותר משל שאר ארצות ואינו ממחר לצאת כשל שאר ארצות וכמו דמחלקין בין יציאת יין ליציאת מים:

5 משך חכמה על דברים פרק ח פסוק ח

(ח) ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. בגמרא (ברכות מ"א) זה שני לארץ כו'. ונראה דהנך שני דברים זית שמן ודבש לא היו במצרים, לכן כתב קרא ארץ בפני עצמו, דלכן הראשון לארץ קודם משום דנתייחדה בו הארץ, וכן מוכח ממה ששלח יעקב מזמרת הארץ מעט דבש (בראשית מג, יא), וכן מוכח בפרשת חקת (כ, ה) מדאמרו אשר הוצאתנו מארץ מצרים כו' לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ולא הזכירו זית שמן ודבש, מכלל דזה לא היה להם אף במצר

6 קונטרס השיעורין

7 צל"ח על ברכות דף מא/א

גם אמרו ארץ זית שמן וגו' ארץ שכל שיעוריה כזיתים, איך שייך שהארץ שיעוריה כזיתים, ואטו שיעורי זיתים הם בדברים שהם חובת קרקע, והלא שיעורי זיתים באיסורי מאכלות הם, וחובת הגוף נוהג בין בארץ ובין בח"ל: ולתתן זה צריך אני להקדים הקדמה אחת וזהו, דקיי"ל כר' יוחנן בריש פרק יוה"כ [יומא ע"ג ע"ב] דחצי שיעור אסור מן התורה, ואמנם אם הוא שייך בכל שיעורי תורה או רק במאכלות, מצינו לענין כל יראה פלוגתא בזה, ועיין באו"ח סי' תמ"ב במג"א ס"ק י' פלוגתא בזה, ובגליון המג"א שלי [בדגול מרבבה] הבאתי ראיה מדברי התוס' במס' שבועות דף ט"ז ע"ב בד"ה מנה"מ, שכתבו מהא דגמירי לקמן שיעור שהיה לא שמעין לא מלקות ולא כרת דה"א דאיסורא בעלמא הוא דאיכא, ע"ש. מוכח דלא אמרין במה שאינו מידי דאכילה חצי שיעור אסור מן התורה, דאל"כ איך אפשר לפרש השיעור לענין איסורא בעלמא, והלא איסורא איכא אף בפחות משיעור שהיה. ודוחק לומר דהתוס' מפרשי קושיית הגמרא מנה"מ רק אליבא דריש לקיש דס"ל חצי שיעור מותר מן התורה. ואמנם בגליון המג"א שם ביררתי דזהו דין תורה דמן התורה אין חצי שיעור אסור רק במאכלות אסורים אבל עכ"פ מדרבנן אסור חצי שיעור בכל עניני שיעורין, וא"כ בעסקי מאכלות אין חילוק בין שיעור לפחות מכשיעור, רק לענין מלקות במזיד או לענין קרבן בשוגג, והקרבנות שייכים רק בארץ ישראל כי שם הוא מקום הקרבנות, ואפילו בשעת היתר הבמות מ"מ הבמה גדולה ששם מקריבים קרבנות חובה היתה בארץ בגלגל או בנוב וגבעון, ומלקות ג"כ אינה אלא בסמוכין בארץ ישראל, ואף שמלקות נוהגות אף בזמן הזה ובכל מקום מן התורה כמבואר ברמב"ם פט"ז מסנהדרין הלכה ב', מ"מ צריך להיות על פי דיינים סמוכים שבארץ ישראל, וכן כתב שם הרמב"ם הלכה ג' וכל מלקות שמלקין דייני ח"ל בכל מקום אינה אלא מכות מרדות:

8 חתם סופר על דברים פרק ח פסוק ח

ארץ חטה ושעורה וגו' ואח"ל לשיעורים נאמר וצ"ע מה שבח א"י הוא ששיעורי תורה בפירות הללו, ועוד צלע"ג הא בברכותי של א"י היו חטים ככליות ועדשים כדנרי זהב וכן כל הפירות עיי' מס' תענית [כ"ג]. וסוף כתובות וא"כ איך יכלו לשער שיעורי תורה בפירות משונים הללו, עכנלע"ד לפי מה שדרשו חז"ל ארץ אשר אבניה ברזל על ת"ח בונה כברזל עפ"ק דתענית, וברזל מרמז נמי על חריפות וחידוד שכל כדדרשי' התם ברזל ברזל יחד, וה"נ מעולם לא ראו החכמים זית בינוני אפ"ה היו משערין בשכלם בכל דור ודור לפי מעשי אנשי הדור כמה ראוי שיה' פירות גדולים וטובים מסתם פירות דעלמא ושיערו בהם [בפירות דעלמא] איסורי דאורי' ועונשי עוברי עבירה והוא דבר נפלא. [תקצ"ג]:

9 תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יג/ב

תנו רבנן חמשה דברים משכחים את הלימוד... והרגיל בזיתים... חמשה דברים משיבים את הלימוד... והרגיל בשמן... זית... הרגיל בשמן זית מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה:

10 מהר"ל חדושי אגדות - הוריות דף יג/ב:

והרגיל בזיתים. פי' כי השמן זית מיוחד לחכמ' ושכל, מפני שממנו האור אשר השכל דומה לו, והזיתים אשר הוא נושא אל השמן, שבתוך הזית הוא שמן מוכן לשכחה. כי השמן הוא נבדל מן הזית, ומפני שהשמן נבדל מן הזית הוא נבדל לגמרי שזהו מיוחד לאור ולשכל, והנושא אשר (הזית) [השמן] יוצא ממנו, כי הנושא אשר השכל עומד בו הוא חמרי, והוא משכח השכל כאשר הוא מוטבע בו. לכך כאשר אוכל הזיתים הוא משכח תלמודו, כאלו השמן מוטבע בגוף הזית. וכאשר אוכל השמן שהוא בפני עצמו והוא נבדל מן הזית הוא יפה לחכמה, כי הוא אור לגמרי [והזית אשר השמן יוצא] ממנו הוא הפך זה שהוא מסוגל אל הפך החכמה לכך הוא מסוגל [לשכחה].

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לט/א

מי סברת כזית גדול בעיני כזית בינוני בעיני (והא איכא) וההוא דאייתו לקמיה דרבי יוחנן זית גדול הוה דאף על גב

דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא דתנן זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזהו אגורי ואמר רבי אבהו לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו ואמרי לה סמרוטי שמו ולמה נקרא שמו אגורי ששמו אגור בתוכו

11 גור אריה על דברים - פרק ח פסוק ח

[ה] זיתים העושים שמן. פירוש, דרך הכתוב לסמוך השמן אל הזית, לומר "שמן זית", וכאן אמר "זית שמן". ואין לומר שהם שני דברים, זית ושמן, שזה אינו, שאם כן היה הזי"ן בפתח, ולפיכך פירש שרצה לומר זיתים העושים שמן. ובפרשת תבא (להלן כו, ב) פירש רש"י "זית שמן" [זית] אגורי שמן, ששמו בתוכו. מפני שהוקשה לו, דודאי כל זית עושה שמן, אם אינו עושה הרבה - עושה מעט, ומתרץ שרצה לומר 'אגורי שמן', רצה לומר ששמו אגור בתוכו, שיש בו שמן הרבה, ואין כל זית יש בו שמן הרבה. וכאן לא הוצרך לתרץ כך, שאף על גב שכל זית עושה שמן, מכל מקום הכתוב בא לומר עיקר שבח הארץ, שיש בהם זיתים העושים שמן, וזאת היא הברכה, לא הזית. וכאילו כתיב 'ארץ שיש בו שמן זית'. והא דלא כתיב 'ארץ שמן זית', שאין הארץ מוציא השמן, רק הזית, ולפיכך כתב ארץ שמוציא הזית שעושה שמן. אבל לקמן (שם), דקאמר שהבכורים הם משבעת מינים שנשתבחו בהן הארץ, ואם כן לא יתכן לומר שהשבח הוא השמן, דהא אין מביאין בכורים משמן, דדרשינן בספרי "מפרי האדמה" ולא משקה, שאין מביאין בכורים משקה, והוצרך לתרץ דהא דכתיב "זית שמן" רצה לומר אגורי שמן, ששמו אגור בתוכו, שיש בו שמן הרבה:

12 ספר פרי צדיק קונטרס עת האוכל - אות יג

[יג] כל מאכל כמו שיש לו כח מיוחד להחיות הגוף כך מסתמא בפנימיות החיות שבו המחיה את הנפש. וז' מינין שנשתבחו ארץ ישראל מסתמא הם נגד ז' מדות הידועות בנפש. ותמרים הוא האחרון. ושמעתי דלכן דרשו רבותינו ז"ל שלהי תענית אחרית ותקוה תמרים ופשתן. פשתן מלשון תקות חוט ואחרית שהוא האחרון דז' מינים. ונראה דבכוחו לתת בנפש דרישת האחרית. ובפסחים דגלו לבבל שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה רוצה לומר בתורה שבעל פה שנתייסד בבבל וכמו שאמרו בירושלמי דדבש מרגיל הלשון לתורה. ולכן נקרא בתורה דבש ולא תמרים. ומלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה כמו שאמרו בתיקונים ובפרק קמא דכתובות ודתענית דמשלשן נראה גם בנפש כן כחן להוציא כל מיני פסולת ולכן גדילים בבבל דעמוקה כשאלו כמו שאמרו ז"ל ובסוף פרק קמא דיבמות לענין פסול עיין שם. וכל מקום עמוק נקרא שאול ושם גידול תמרים כמו שאמרו בפרק מקום שנהגו וכמו שאמרו בעירובין ב' תמרות בגיא בן הינום ושם פתחה של גיהנם. כי צדיק כתמר יפרח דוקא מפש"ג ומשאול כמו שאמרו בראש השנה דרשעי ישראל מצפצפין וזה כח התמר וזהו האחרית טוב שכל זה לאחרית טוב כי לא ידח וגו', ואיתא במועד קטן תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר רוצה לומר גם כן, כי כח התמר על האחרית טוב של צדיק וגם רומז למה שאמרו ז"ל מה תמר גזעו מחליף כו', ויש בו מעין נחמה, כי זרח השמש ובא וגו'. וארץ הפסיק הענין ליסוד ומלכות שמחוברים יחד. וזית שמן יסוד, כי זית משכח ושמן מזכיר כמו שאמרו שלחי הוריות. והתחלת רע הוא בשכחה כמו שנאמר והיה אם שכח תשכח וגו', והשורש הוא באבר היסוד כמו שאמרנו במקום אחר דבעוון מלא אפילו חסיד שבחסידיים כו' זהו העטיו של נחש דנגזר מיתה שהוא העדר קיום באיש ובו הוא כח ההולדה דקיום במין ועל ידי פרי הבטן הוא המתקת היסוד ומכחם הזכרון כענין דנפיקי מינך טעמא מלפך וכן ג"ה פירש בזוהר וישלח דמנשי ומשכח ונגדו ט' באב בשנה וידוע דבט' באב נולד משיח בן דוד וזהו שמן היוצא מזית ולכן יסוד זית ופריו המחובר למלכות הוא שמן ולכך הוא רומז לחכמה כמו ששמעתי דהמתקת היסוד בחכמה לכן י"א סימנים בקטורת קנמון הוא להמתקת החלבנה שהוא היסוד והמתקתו בחכמה לכן קנמון ט' מעילא לתתא ט' הוא יסוד ומתתא לעילא ט' הוא חכמה. ובפרק כיצד מברכין אמרין כל המקרא לשיעורין פי' כטעם נודע בשערים בעלה. השיעורין הוא קו המדה דהשגת השם יתברך בלב רוב שיעורים בזיתים, כי בו הוא סוד קו המידה ורוב שיעור ההשגה הוא כפי נקיטתו ביסוד ואין כאן מקום יותר בזה:

13 The Evolution of the Olive - Slifkin

סימן א

אם הברואים מתקטנים במשך הדורות

א' שיעור חלה הוא ז' רבעים [של קב] מדבריות וחומש [היינו ז' לוגין וחומש, שהם כחצי]
כל לוג ששה בצים] כדאייתא בעירובין דפ"ג ב', שהן מ"ג בצים
וחומש כמשי"כ הרייף ז"ל שם וכל הפוסקים ז"ל. ואופן מדידת שיעור חלה מבואר
באו"ח סי' תנ"ו וביו"ד סי' שכ"ד. ע"י הפלת מים שמפילים מ"ג בצים וחומש.
וברמב"ם ז"ל פ"ו מביכורים כתב שיעור חלה כלי שבע אצבעות פחות ב' תשעיות
באורכו ורוחבו וגובהו והוא ע"פ המבואר בפסחים ק"ט שיעור רביעית אצבעיים
על אצבעיים ברומ אצבעיים וחצי וחומש אצבע שהם י"א אגודלין מרובעים פחות
אצבעות, ומדידה זו כתב הרמ"א ז"ל ביו"ד שם והצל"ח בסוף פסחים כתב שמדד
ע"פ כלי הנ"ל ומצא שהוא מחזיק ככפלים ממה שמפילים מ"ג בצים וחומש. וע"כ
או שהבצים נתקטנו עד מחצה או שהאגודלין נתגדלו וכיוון שידוע שהדורות
הולכים מתמעטים וא"א לומר כלל שכעת נתגדלו האגודלין יותר מזמן התנאים
ע"כ צ"ל שהבצים נתקטנו עד חציין ולפי"ז גם הכזית שנחשב חצי ביצה הוא
כהיום כביצה ע"ש. וכן עלתה מדידת **ב** רבותינו הפוסקים ז"ל שמפיהם אנו
חיים כמשי"ת בעה"י היטב לקמן בסי' **[ה]** [ואחדים מגדולי האחרונים ז"ל שיצא
להם אגודל קטן יותר היתה מדידתם באופנים אחרים כשי"ת שם היטב בעה"י].
ב' ~~**אצבעיקר הדבר אי נתקטנו**~~ הברואים במשך הדורות דנו האחרונים
ז"ל ע"י חוט השני סי' צ"ז ועוד. והחת"ס בחאו"ח סי' קפ"א כתב
שאמנם נתקטנו הבצים אבל לפי ערך זה נתקטנו כל הברואים כולם, וממילא הדר
דינא למדוד בבצים של זמנינו ע"ש באורך אבל בחת"ס חיו"ד סי' קפ"ב תפס
הברואים ושאל ההשתנות בכלם בערך אחד ד' לענ"ד מוכח מכמה דוכתי שנשתנו
סי' ל"ה ס"ק קט"ז הוכיח שנשתנו הברואים מחולין דפ"ד א' אר"ג כגון אנו לחוין
ואוכלין פירש"י ז"ל שם ותמיד הי' העולם משתנה והולך ולא הי' בריא וכו'
ובהשמטות דע"ת לסי' וס"ק הנ"ל הביא ירושלמי דפאה פ"ז ופ"ק דסוטה יפה
סיפסוף שאכלנו בנערותינו מפנקרסים שאכלנו בזקנתנו דביומיי אשתני עלמא
ובב"מ ק"ה בשני דריו"ח הוה שמינה ארעא בשני דר"א כחישא ארעא [עוד
הביאו מב"ב צ"א נהירנא כד הוה בצע ינוקא חרובא וכו'] ואמנם יש לבעד
להשיב דכל זה הי' השתנות באיכות וטעם הפירות ולא בכמות, אבל לא נהירא
צרכך **לא הפאת** **(וצריך להראות כי אין זה)** **דלמדך** **אשר פי' אותו**
שכתבנו **בזו הלוקח** **הוא** **ג"כ גדולים** **ושאות** **וקשה**

דמדוע נאחז הכחישותא רק באיכות ולא בכמות והלא עינינו רואות דברקע

זיבורית ובלתי עבודה כמו שטעם פירותי גרועין ה"נ המה קטנים משא פירות של קרקע עבודה וכוה אנו רואין תדיר בתפוז שאותו אילן בלתי מעובד גם פירותיו קטנים וכיון שחל כחישותא במשך הדורות ^{באיכות הקטן} ~~בכמות~~ שגם בכמותן נתקטנו וראיית הדעת אלימתא.

[ג] בט"ז יו"ד סי' מ"ד ס"ק י"ב בהא דכוליא שהקטינה בדקה עד כפול ובגסה עד כענבה בינונית ומשמע דענבה גדולה מכפול ובזמנינו אין ענבה אפי' כפול כתב בשם מהרש"ל ז"ל שאין זה תימא לפי שפירות של ז' מינים שנשתבחה בהן א"י היו משונים בגדלותן לפי הטבע [ור"ל דגם בבבל היו גדולים שהרי סתמא דגמ' דבבלי קאמר לה בחולין דנ"ה] שהרי קבלה בדינו מבעה"ת שהכזית הוא שיעור חצי ביצת תרנגולת אע"פ שאין עתה נמצא כך אלא שנשתנו עכ"ל ובדבר הראי' מענבה שאינה גדולה כפול בזמנינו ראיתי בספר שיעור"ת שער ב' שכתב שבא"י נמצאים כעת ג"כ ענבים שגדולים יותר מכפול, אבל עכ"פ מהא דכזית שאינו מחזיק בזמנינו כחצי ביצה ואפי' לא כשליש ביצה [שהוא שיעור כזית להרמב"ם ז"ל עיי' מג"א סי' תפ"ו] הוא ראי' עצומה שנתקטנו

הזיתים, ואינו מתקבל כלל על הדעת לומר דלא שנתקטנו הזיתים אלא שאותו

מין זית אגורי נאבד לגמרי מפני התמוטטות ^{ההקלאי בא"י} ~~ההקלאי בא"י~~ ^{זהא} עינינו רואות שיש כאן זיתים לרוב הרי שטיפלו בהן ולמה זה יזניחו דוקא הזית

אגורי המשובח, ועוד שעכ"פ בשאר מדינות המלך למה לא נמצא זית כחצי

ביצה, ועוד ^{הזית מאריך ימים} משש מאות עד שמונה מאות שנה וגם לאחר

שיזקין ויכלה עוד שורשו יצליח לנטיעה אחרי מאות בשנים והיתכן שבכל הזמן

הארוך לא נמצא מי שיאבה לטפל באותו זית לנוטעו ולגדלו. ועוד דלפי הנראה

אדרבא הזניחו שאר הזיתים וטיפלו רק בהאגורי לפי שהוא המשובח שהרי מבואר

בירושלמי פ"ק דביכורים ה"ג דכל הזיתים, הגשמים יורדין עליהן והן פולטין את

שמנם וזה [האגורי] הגשמים יורדין עליו והוא אוגר את שמנו, וכפי ששמעתי,

כהיום אין הזיתים פולטין שמנם ע"י גשמים וא"כ מוכח שזה המצוי הוא האגורי,

אבל האמת יורה דרכו שהזיתים שכעת [עכ"פ המשובחים שבהם] הוא האגורי

אלא שנתקטנו הזיתים וכמש"כ המהרש"ל ז"ל.

[ד] במעיל צדקה סי' כ"ז בענין הגרים שהוא כט' עדשות וכמו ל"ו שערות כתב

ז"ל והנה נתקשתי בשיעורם כי יעלה לשיעור יותר גדול ממה

שאפשר להיות דם כנה מתפשט לדעתי, שא"א שיתפשט ד"כ בשטח כזה. ועכ"ז

נ"ל כי כל מדות חכמים כן הוא ואפשר כי להיות באותן הזמנים כל השיעורים

יותר גדול לפי ערך האנשים באותן הזמנים ועכ"ז לא נשתנו גם בזמננו השיעורים

כי לא היתה גזירתם אלא על שיעור כזה כו' ואף כי יתמעט ג"כ העדשים לערך

הכמות אפשר שהגידולים אינם מתמעטים כ"כ ודוק עכ"ל וכ"כ החת"ס יו"ד סי'

יא) רשם בהערה אות כ"ז חוכיח עוד מתא דכתבו שאמת חזרוע הוא אמת של
תורה דהיינו מהטרסק הנקרא עלינבוגן עד סוף אצבע האמצעית
והדה"ר תמח דחא נראת בחוש שאין זה מחזיק אלא כמו עשרים גודלין ותאמת
הלא היא כ"ד גודלין ולתנ"ל א"ש דבאמת אין באמת חיד אלא כ' אגודלין וכל טסח
אינה אלא ג' גודל ישיש אלא שבימי חז"ל מצאו שתטסח של משח הוא כמו ד'

חור שפיר

2

תחלת ברייתו בכעדשה ובסוטה ט"ז שיערו רבנן צפור דרור אין לך גדולה
שמדחת את המים ואין לך קטנה שנדחת מפני המים. ובחולין ע"ב רביעית דם
פירש"י ז"ל שבזה תלוי חיות האדם, ובב"מ ל"ג ראי' שיש בה פגיעה שיערו חכמים
ריס, והשתא אם ישתנו הצפרים ורדוהו

כל הדינים לכל הדורות נאמרו אע"כ שבאם יהא השתנות ישתנה הכל בערך אחד
את"ד ז"ל, ~~והיה שם שם~~ ~~הוא~~ דכביצה לטו"א שיערו חכמים דזהו אוכל
הנאכל בפ"א והא דמקוה מ"ס לפי ששיערו שזהו מים שכל גופו עולה בהם, ואם
יתקטנו האנשים למה לא ישתנה שיעור טומאת אוכלין ושיעור מקוה, אבל לענ"ד
ברור דבכל הנ"ל וכה"ג אע"פ שישתנו הברואים לא ישתנה ח"ו השיעור שקבעו
חז"ל ע"פ פירושם בכוונת התוה"ק, כי כך ניתנה התורה על דעת ועל אופן שיפ"שוה:
חז"ל, שנאמר ועשית ע"פ התורה אשר יורוך וכמש"כ הרמב"ן זל פרשת שופטים
שהקב"ה נתן לנו תורתו ע"ד שיפ"שוהו חז"ל וז"ל הקדוש ועל משמעות דעתם נתן
לנו התורה ואפי' יטעו, עכ"ל לכ"כ עוד בהשגות לסה"מ מצ שורש א' וכ"כ בחי'
הריטב"א ז"ל לעירובין די"ג ע"ש וכ"כ בדרשות הר"ן ז"ל מובא מקצתו בהקדמת
הקצה"ת וכ"כ בחוט השני סי' נ"ג ע"ש, והדברים מבוארים להדיא ברמב"ם ז"ל ספ"י

וְאֵל וְאִין לְהוֹסִיף עַל טְרִיפוֹת אֱלֹהִים כָּל שָׂכַל שֶׁאֵירַע לְבַהֲמָה כו' חוץ מֵאֱלֹהִים
שֶׁמֶנּוּ חֲכָמֵי הַדְּמוּת הָרֵאשׁוֹנִים וְהַסְכִּימוּ עֲלֵיהֶם בְּבֵתֵי יִשְׂרָאֵל אֲפֶשֶׁר שֶׁתְּחִי
וְאֵפִי' וְנִדְעוּ לָנוּ מִדְּרַג בְּרִמּוֹתָיו וְיֵשׁוּעוֹתָיו וְנִדְעוּ לָנוּ מִדְּרַג בְּרִמּוֹתָיו וְיֵשׁוּעוֹתָיו

שהן מריפה אע"פ שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינם ממיתים ואפשר שתחיי מהן אין לך אלא מה שמנו חכמים שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך עכ"ל.

והנה מבואר. דמפניו אמר רבי כחולת צינורא דאלי לרבי' דמאן
 יצא מן השערות האצ"ל מן ארץ חמא מה שחזק ונחמא

סימן ג'

אי משערין בכל דור בבינוני שבאותו דור

א] כתב בתו"א קונט' השיעורים סק"ו בדבר שהצל"ח בירר שהבצים נתקטנו ואינם מתאימים למדת האגודל. דאעפ"כ כל גדולי הדורות הקודמים שמדדו בבצים לא היתה בגדר מכשול וטעות, דכך הוא עיקר גדר השיעור לפי דעתו של רואה כדתנן פי"ז דכלים, וכשמדדו ע"פ הביצה כל זמן שלא נתברר שנתקטנו, כדין מדדו, וממילא הי' שיעור אמיתי, שזהו מתנאי וגדר, השיעור שישער לפי ראות עיניו, ועוד אפשר דגם בידוע שנתקטנו הבצים מ"מ אחרי שנמסר לנו שיעור חלה בבצים [ר"ל שנמסר שיעור חלה בקב והקב בבצים] כך הוא הדין למדוד בבצים שבדור את"ד ז"ל ושם להלן סד"ה ומיהו כתב וז"ל ושיעור האגודל הוא ג"כ הבינוני במקום הזה ובזמן הזה ואף שהוא מתחלף לפי המקום והזמן כן נמסר שיעורו עכ"ל. ולפ"ז אין ללמוד כלל משיעור שנתנו הפוסקים ז"ל לביצה ורביעית לענין שיעור האגודל והאמה מתרי טעמי הג"ל.

ב] וראיתי לברר ד"ו בארוכה בעה"י, והנה כדברי מרן ז"ל מבואר בחוט השני סי' צ"ז ד"ה ומתוך מש"כ ובדיבור שאח"ז ע"ש דסובר דבהתקטנות האנשים משתנה ג"כ שיעור האמה והטפח [אלא שדעתו ז"ל נוטה יותר שלא נתקטנו האנשים ע"ש] וכ"כ הגר"ד מקרלין ז"ל בספר שאילת דוד קונטרס דרישת ציון וירושלים וז"ל וכמעט נוכל לומר בהחלט שגודל האנשים נתמעטו בבירור במשך הזמן וכו' וא"כ אף דבכל שיעורי תורה הולכין אחר מדידתנו שהשיעורין נאמרו הכל לפי מה שהוא אדם (עי' עירובין מ"ח א') אבל אנו שרוצים למצא מקום המזבת וכו' עכ"ל ואמנם קיצר הגאון ז"ל דבריו ברמיזא ובודאי דמש"כ הכל לפי מה שהוא אדם ומה שציין לעירובין דמ"ח לדוגמא בעלמא נקטי' דהתם מיירי בדינים מיוחדים וכל אדם פרטי לפי מה שהוא ואינו ענין לנד"ד אלא שקיצר בכ"ז לפי שאינו מענין הנדון דידי' שם ועכ"פ כ"ה דעתו ז"ל דמשערין בכל דור לפי הבינוני שבאותו דור.

ג] וכ"כ החת"ס או"ח סי' קפ"א דבהתקטנות הבצים מדדין השיעור בבצים שבדור, והוכיח ד"ז מעירובין דפ"ג דנתברר לרבי ע"פ מודיא דקונדסא שנתקטנו הבצים א' מעשרים וע"ש היטב בתוד"ה יתירה, ואפי"ה לא הגדילו הפוסקים ז"ל שיעור חלה, ורובם כתבו שיעור מ"ג בצים וחומש ולא מ"ה בצים כמו שהוא עם הועדות דרבי, ואפי' ר' יוסי דמצריך ועוד דעת ר"ת ז"ל שאינו משום ועודות דרבי אלא משום דצריך שאחר הפרשת החלה ישאר כדי עריסותיכם, ובע"כ משום דכללא הוא למדד בביצה המצוי בדור, ולא ניח"ל להח"ס לומר דסברי הפוסקים דר' יהודא ור' יוסי פליגי ארבי וסברי דהבצים לא נתקטנו

ע"ש בפלוגתא דכמה חצי פרס. דאין סברא שיחלקו במציאות [אבל י"ל דאיך תנאי לא סמכו אמודיא דקונדסא ע"י חזו"א עירובין סי' ל"ו] אע"כ דבהא פליגי דסברי דאע"פ שעכשיו נתקטנו הבצים מ"מ מודדים בבצים שבדור.

אלא שהטעם לזה נתן הח"ס, לפי שהתקטנות הבצים נתקטנו ג"כ האנשים וכל הברואים מתקטנים בערך אחד והוי מ"ג בצים דאותו זמן כדי עריסותיכם להיות בריא ומבורך ע"ש וכבר תבריי לגזיזי' החת"ס ביו"ד סי' קפ"ד בהא דשיעור כגריס שתפס שאין כל הברואים מתקטנים בערך אחד ע"ש ובסי' א' הוכחנו בעה"י מכמה דוכתי שלא כל הברואים מתקטנים בערך אחד, הא מיהו עכ"פ דעת החת"ס ז"ל דמשערין בכל דור לפי המצוי באותו דור.

[ד] ולענ"ד כן מוכח פשטות הסוגיא דעירובין דפ"ג ע"ש היטב בגמ' ותוד"ה יתירה. דמתבאר דאע"פ שהקדמונים שלפני רבי דקדקו ומצאו שאין במדה הצפוריות שתות מצומצמת לפי שבצים של מדבריות היו גסות מאותן של יום התוספות והוסיפו עשרה בצים לסאה הצפורית. מ"מ על המדברות לא הוסיפו, וחשבוהו קמ"ד בצים של אותו זמן כדאמר התם נמצאת שליש של צפורי בועדות של רבי [שהוא ע"ב ושליש ביצה ע"ש] יתירה על מחצה של מדבריות [שכולו קמ"ד והחצי ע"ב] שליש ביצה, ומבאר דגם בתר שנתברר שהבצים מדבריות היו גדולות חשבו הסאה מדבריות קמ"ד של אותו זמן דלפי זמן הקדום הא באמת הן בבצים של עכשיו קנ"ב וחומש ביצה וחצי הוא יותר מע"ו ולא ע"ב, ותמזה טובא לכאוי' לאיזו ענין חשבו המדבריות קמ"ד בצים של עכשיו בזמן שבאמת לפי בצים דעכשיו איכא תוספות א' מעשרים והוין ערך יקנב. דממ"ג אי לא הי' מהלכים כלל לסאה מדבריות רק שמה ושיעורה ידעו ודאי היו צריכין לחושבה כמו שהיתה באמת. ואם הי' לה מהלכים למה לא תיקנוהו למדתה האמיתית כמו שתקנו את הצפוריות להוסיף עליה עשרה בצים. אבל אם שיעורי תורה נמדדין לפי הבצים שבדור וכיון שכל שיעורי תורה בסאה ולוג הם במדבריות א"ש היטב שאותה מדה מדברית הוכרחו להניחה במדת ביצים של עכשיו אע"פ שנתקטנו והיינו בשביל שיעורי תורה שמשערין בה.

[ה] ודבר זה שמשערין בבינוני שבאותו דור, אע"פ שנתקטן מוכח להדיא מדברי הראב"ן ז"ל שהביא הש"ך ביו"ד סי' מ"ד ס"ק י"ב בענין כוליא שהקטינה דמבואר בחולין דנ"ה בדקה עד כפול בגסה עד כענבה וז"ל עד כפול שאם הכוליא כפול כשרה [ר"ל לאפוקי מהסוברים שיותר מפול כשרה אבל כפול מצומצמות טרפה] ובגסה כענבה בינונית והוא יותר מפול ובמקומם בא"י היו הענבים גדולים [ר"ל לתרץ הא דלפי זמנינו הפול גדול מענבה ומתרץ דבזמנם של חז"ל היו הענבים גדולים יותר ע"י בט"ז וש"ך] וראיתי מעשה במגנצה בגסה שהקטינה כענבה והכשירה [זה רא"י דגם כענבה מצומצם כשר וא"צ שיהא יותר מכענבה] ומעתה יפלא מאוד אחרי דקאמר שענבים שבזמן חז"ל היו גדולים

דמכשרינן בגסה כענבה של זמנינו להראב"ן ז"ל ודאי דגם בדקה נכשיר כשהיא כענבה דשיעור כענבה לא הפקיעו חז"ל מדקה רק הוסיפו עוד שיעור כפול, ותוספות ההיתר שיש לדקה להכשיר כפול אע"פ שאינו כענבה זה ליכא בזמנינו שהענבה קטנה מכפול.

[ו] ועיקר ד"ז דמשערין בכל דור לפי דורו מתבאר בהדיא בתשובת הגאון ז"ל שבתשוה"ג שערי תשובה סי' מ"ו ובאשכול ח"ב ירושלים צ"ח צד

56 ובתשוה"ג ליק סי' צ"ה והביאו מרן ורבינו הגדול ז"ל בקונטרס השיעורים, ולאשר ראיתי מי שכתב שתשובה זו קשה עלי' טובא ואין לסמוך עלי' ראיתי להעתיקה כולה ולבארה היטב מתחת לקו, שכל דברי תשובת הגאון ברורים ומאירים ובצירוף איזו מראה מקומות שכבר קדמוני.

זה לשונה, והגאונים ז"ל נשאלו בדבר זה איזה שיעור מדוקדק מנהגו והשיבו כי בודאי שיעור חלה מ"ג בצים וחומש ביצה, וכדמפורש בשמעתא דאיתמר בעירובין ב' כיצד משתתפין כי אתא רב דימי וכו' (א) ומההיא שמעתא חזינן דשיעור חלה מ"ג בצים וחומש ביצה (ב) ולכך נתנה לנו התורה שיעור בבצים ובפירות (ג) שדברי סופרים על הר סיני ניתנו כדכתיב ועליהם ככל הדברים (ד) לפי שהבצים ופירות נמצאים בכל מקום (ה) כי גלוי וידוע לפני מי שאמר

(א) ד"ל דהתם מתבאר שהסאה קמ"ד בצים והאיפה שהיא ג' סאה הוי א"כ תלי"ב בצים והוי שיעור חלה מ"ג בצים וחומש שזהו עשירית מתל"ב (ב) כנראה דשאלתם הי' אז לסמוך בשיעור חולה יל מדה שהיתה בזמנם שהי' נחשב לקב או סאה ולזה השיב שהמדות שבימי חז"ל אינם קיימין ושמה"ט ניתנה השיעור בבצים ובהן צריך למדוד שיעור הלח. (ג) מש"כ ולכך ניתנה תורה שיעור בבצים אע"פ שבתורה לא כתיב אלא עשירית האיפה, מ"מ חז"ל הגדירו, לנו שיעור האיפה בבצים והא דקרי לה נתנה תורה מבאר הגאון ז"ל עצמו להלן במאמר המוסגר שד"ס על ה"ס ניתנו כו'. (ד) מש"כ שד"ס על ה"ס ניתנו הוא מאמר המוסגר לבאר דברי עצמו מש"כ ולכך נתנה התורה שיעור בבצים שאין כחנתו שכך כתוב בתושב"כ אלא שכך נמסר בתושב"כ שיעור האיפה בבצים וכל ד"ס נאמרו על ה"ס והקב"ה מסרה לנו בתורה שבע"פ שכך כחנת הכתוב במלת עשירית האיפה. (ה) במגילה י"ט אמרו ועליהם ככל הדברים כו' מלמד שהראהו הקב"ה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה ואין כחנת הגאון ז"ל כאן לענין מקרא מגילה שזהו "חידוש סופרים" והוא מדרבנן אע"פ שהראהו הקב"ה למרע"ה אלא כחנתו ז"ל ל"דקדוקי תורה" האמור בראש זיהינו מה שהחכמים מדקדקים בביאור דברי תורה ובכללם מה שביארו שהאיפה וסאה נמדד בכך וכך בצים דכ"ז מסיני וזהו דאורייתא ממש שכן קיבלו חז"ל פירושו של איפה והוא ע"ד שרגיל הרמב"ם ז"ל לכתוב מפי השמועה למדו. ולענין שיעורין דכזית וככותבת וכיו"ב לא הי' הגאון ז"ל צריך להביא מקרא דועליהם דבהדיא אמרו שהוא הלממ"ה לענין מה שאחז"ל מדת הסאה בבצים הוצרך להביא דועליהם שעצם השיעור הא נמסר דברי סופרים אין פירושו כאן תקנות חז"ל שהן מדרבנן כההיא דעירובין כ"א י"ט תרורי. (ו) ר"ל ברוב מקומות שבעולם וגם

זהו העולם שעתידין ישראל להתפזר בין האומות ומשקלן ומדתן שהיו בימי משה ושהוסיפו עליהן בא"י (ו) אין נשמרין להם והמדות משתנות בדורות ובמדינות שבכל דור ודור היו חכמים מחדשים מדותיהן כדמפורש בכמה מקומות. וגם בחלה מצינו שהיו משערין מדות בכל עת שהרי שגר לו בונים לרבי (ז) ואמר נמי קיסטא דמורייסא דהוות בצפורי ותמנאתא קמייתא דאריו"ח דהוה יתירה על דא ריבעא (ח) וגם רב שיער קבא מלוגנאה לפסחא (ט) וכן הלכתא (י) ונשתנו כל אלו המדות שהן מוזמן קרוב וכש"כ מדורות הראשונים שאין יודעין מדותיהם כלל ולכך תלו חז"ל השיעור בבצים ובפירות שהן קיימין בכל עת ואין משתנים (יא) מיהו שיעור הבצים והפירות תלו אותן בדעתו של רואה והן המדה הישרה ע"ב אוקיות (יב) עכ"ל בשע"ת.

ומתשובת הגאון ז"ל הזאת שכתב ולכך כו' שיעור בבצים ובפירות כו' לפי שהבצים ופירות נמצאים בכל מקום כו' שהן קיימין בכל עת כו' מבואר דמשערין בכל זמן ובכל מקום בפירות המצויין בזמנו ומקומו דאי בשל דורות הקדמונים ודוקא בשל א"י אכתי נפל שיעורא בבירא דמה יעשו בדורא האחרונים ובמקומות פזוריהם, שהרי אין להכחיש את המציאות שיש שינויים גדולים בפירות מקום זה למקום זה וכן שינויים גדולים בבצים כמש"כ התשב"ץ ז"ל בח"ג סימן ל"ג וביבין שמועה דיני חמץ וכמש"כ כ"ז בחזו"א שם.

במקומות שאין זיתים ד"מ גדלים, המה ידועים ממקום למקום ע"י שראו במק"א או שמביאין ממק"א להם ואחד מודיע לחבירו מה שראו עיניו. (ו) מה שאמר, ושהסיפו עליהן בא"י, אע"פ שאין השיעורים נמדדים אלא במדבריות מ"מ אילו היו נשמרים הירושלמיות והצפוריות היו ידעין מהם את השיעורין כיון שמבואר בגמרא כמה ניתוספו על המדבריות ולא הי' ההכרח לקבוע השיעור בבצים דוקא. (ז) בגמ' עירבין פ"ג ושם אינו מבואר להדיא ששיגר הסאה לברר בו שיעור חלה אבל כן משמע קצת בגמ' דאמר' אייתי חלתה שדי עליי ע"ש וכ"מ קצת בפיר"ח ז"ל וכנראה שקבלה היתה בידם כן. (ח) פסחים ק"ט ומייתי רא' שגם שיעור הרביעית נשתבש ושניתוסף ריבעא על המדה הקודמת. (ט) פסחים מ"ח. (י) במקום וכן הלכתא הגי' בש"ת וכן לחלה כלשון הגמ' פסחים שם. (יא) מש"כ ואין משתנים אין רצ"ל שאין בהם השתנות כלל אלא ר"ל מציאותן ואופיין קיים ואינם כמו המדות שהן רק הסכמת בני"א ובני חילוף הם אבל מה שמשתנים מוזמן לזמן ומקום למקום אינו מפסיד השיעור שכ"ה עיקר השיעור למדוד במה שמצוי בזמנו ומקומו כמש"כ כ"ז בחזו"א. (יב) מדברי סוף התשובה ומתחילתה מבואר שעיקר הדברים לענין חלה, וא"ת לענין חלה מה בכך שיאבדו המדות הא אפשר לעמוד על שיעורו ע"פ מדידת שי"א גודלין מרובעים כדרך שעשה הרמב"ם ז"ל, זה לק"מ דאין זה עצה אלא ליחידים ולא לכלל הצבור שצריך לזה מומחה גדול לצמצם השיעור במדידת האגודל ומומחה לעשות הכלי לזה, וא"ת היחיד המומחה יעשה וימסרנה לצבור, שוב אתה צריך לסמוך על כלי שאינן בר קיום ומה יעשו יושבי קצות הארץ ויושבי כפרים, ובכלל ראו הגאונים ז"ל מדידת השיעורים באגודלין לדבר רחוק המציאות לכלל ישראל ולא ין כו למעשה כלל.

[ח] ואמת הוא דאין זה לכו"ע שמשערין בכל דור בבינוני שבדורו שהרי הט"ז ביו"ד סי' מ"ד ס"ק י"ב כתב בשם מהרש"ל ז"ל דקבלה בידיו מבעה"ת שזית הוא שיעור חצי ביצת תרנגולת אע"פ שאין עתה נמצא כך כר עכ"ל וכ"פ בש"ע או"ח סי' תרפ"ו דכזית הוא כחצי ביצה משום דמוכח מגמרא שכן הוא, אע"פ שאין כזית כזה בזמנינו וכ"פ בסי' תרי"ו לענין ככותבות שהוא מעט פחות מביצה ובזמנינו לא ראינו כותבות כזו [אך כיון דשיעורו כותבת הגסה י"ל דמשתער בגסה שבכל המדינות] אלמא דכשידוע לנו שנתקטנו למשערין כאותן שהיו בימי חז"ל גם הצל"ח והגר"א ז"ל ושאר גדולי הדורות שהגדילו הכזית עד כביצה של זמנינו משום שנתברר שנתקטנו הבצים אע"פ שאין כלל כזית גדול כזה. מוכח דתפסו דמשערין כאותן שהיו בימי חז"ל. אלא דהצל"ח והגר"א ז"ל לא כתבו אלא להחמיר לשער בבצים גדולות ולא להקל לפטור מחלה בפחות מזה ואפשר דהיינו משום דמספק"ל בדין זה דשמא אע"פ שנתקטנו מ"מ משערין בביצה של אותו זמן וכן משמע לענ"ד שהבין החת"ס שזהו ספיקא דידהו באו"ח סוס"י קפ"א ע"ש בח"ס.

ועכ"פ כיון שדעת הגאון ז"ל שבתשעה"ג הנ"ל ודעת ראב"ן ז"ל שמשערין בבינוני של הזמן י"ל שכ"ה דעת הגאונים ז"ל שקבעו שיעור הרביעית ע"פ ביצה בינונית שבזמנם אע"פ שאינו מתאים לרביעית שיוצא ע"פ האגודלין מ"מ סברי דכך הוא השיעור למדוד בביצים של הזמן ואין ללמוד כלל משיעור הביצה לשיעור האגודל והאמה.

ואפי' את"ל דבידוע ונתברר שנתקטנו הבצים או הפירות צריכין לשער באותן שהיו בזמן חז"ל, מ"מ איכא עכ"פ טעם הראשון שכתב מרן זצלה"ה שהבאתי בראש הסימן דעכ"פ כשלא נתברר שנתקטנו מודדין בביצה של הזמן שמדינא אין לחוש להתקטנות וצריך לשער במה שמצוי באותו דור וממילא הו"ל שיעור אמיתי באמת מטעם דעתו של רואה שזהו מעיקר גדר קביעת השיעור לפי דעתו של רואה כמו שיתבאר אי"ה להלן מענין דעתו של רואה ולכן שיערו הגאונים ז"ל בביצים ולא חששו כלל לשער באגודל להתאימו לבצים וכמשנ"ת ט] **והדבר מוכרח** דענין דעתו של רואה הוא מעיקר גדר השיעור וכך הדין

שאע"פ שבאמת לא כיוון את הבינוני המבוקש יצא בזה יד"ח דאל"כ האין קאמר ר' יוסי לפי דעתו של רואה הו"ל עד שיצא הספק מלבו כיון דאית בזה ספיקא דאורייתא וכדתנן כה"ג במנחות דק"ו ע"ב ע"ש, ועוד דהכי תנן בכלים פ"ז מ"ו כביצה שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית ר' יהודה אומר מביא גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות ונותן לתוך המים וחולק את המים, א"ר יוסי וכי מי מודיעני איזהו גדולה ואיזהו קטנה אלא הכל לפי דעתו של רואה, ומורי"ה דגם ר' יוסי מודה שענין הבינוני

הוא הממוצע שבין היותר גדולה להיותר קטנה שהרי לא השיב לר"י אלא משום שעדיין אין ברור שכוון את הגדולה שבגדולות כו' הא אילו ידע את היותר גדולה והיותר קטנה הי' שפיר צריך למדוד הכי, וא"כ גם כשאומר ר' יוסי לפי דעתו של רואה היינו שישער בדעתו את הממוצע שבין גדולה לקטנה, ופשיטא שמדידתו של ר"י מדוקדקת יותר שהרי אותו פקפוק דמי מודיעני גדולה שבגדולות כו' ישנו ג"כ כשמשער כן מבחין בלא מדידה, אע"כ דר' יוסי הכי קאמר, שא"א לומר שחייבה תורה מדידה מצומצמת דהא גם ע"י גדולה שבגדולות כו' עדיין אינה מדידה מצומצמת. ובע"כ שעיקר השיעור ניתן לפי דעתו של רואה, וא"כ א"צ להחמיר לבדוק ע"י גדולה שבגדולות כו' אלא עיקר הנאי השיעור הוא לעשותו באומד דעתו וכן פירש בחזו"א ק"י השיעורים ע"ש הדברים מוכרחים ונראה ברור שזהו טעמו של התשב"ץ ז"ל ודעמי' שכתבו לשער את האגודל ע"י גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות כמשי"ת בעה"י בסי' הבא אות ג' והרי ר' יוסי פליג על זה וקיי"ל ר"י ורי"ו הלכה כרי"ו בעירובין דמ"ו וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפיהמ"ש כאן דהלכה כר' יוסי, אלא משום דגם ר' יוסי מודה למדידה זו דגדולה שבגדולות כו' אלא שסובר שא"צ לזה וסגי בדעתו של ראה, אבל כל שהרואה רואה בעצמו שאינו יכול להחליט מהו הבינוני לפי דעתו, שפיר צריך למדוד ע"י גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות ומשו"ה האידנא דקשה להחליט בעצמו ע"פ השערה את הממוצע שבין גדול לקטן הצריכו למדוד ע"י גדולה שבגדולות כו'. ובאשכול ירושלים צד 53 תשובה לרב שרירא גאון ז"ל וששאלתם לפרש אם יש משקל לגרוגרת כו' הא למדנו משנה שלמה [דכלים פי"ז הנ"ל] שאין לביצה משקל ידוע שלא להוסיף ושלא לגרוע וס"ד ר"י ור' יוסי דקאמרי משערין כביצה לא היו יודעים לקוץ לה משקל ידוע וכי מר רב הילאי [שקבע שיעור ביצה משקל ט"ז כ' שלישי כספים] גדול וחכם מר"י ורי"ו הי' אלא כמתניתין עבדינן הכל לפי דעתו של רואה ומר רב הילאי הכין הוה דעתי' שהמשנה חייבה כל אדם לפי דעתו והרי פירש לכם מה שראה הוא לפי דעתו או מה שראו משלפניו ולמדוה, אם חפצים אתם לעשות כמוהו ולסמוך עליו או על חכמים שלפניו ששיערו כן לפי דעתם עשו, ואם לאו שיערו אתם ולפי דעתו של רואה יעשה אם חסר או יותר עכ"ל ז"ל וכיון שכתב שיעשו אם חסר או יותר והרי צד אחד הוא להקל נמצא מבואר דדעתו של רואה הוא עצם עצמיות השיעור ולכן הורה לעשות כן נגד מה ששיער רה"ג ז"ל. דאם דעתו ש"ר אינו אלא אומדנא שזהו באמת הבינוני א"כ כשהוא נגד אומדנותו של רב הילאי ז"ל, עכ"פ הו"ל להיות ספק וליזל לחומרא דאטו היכולת ביד כל אדם לחלוק על רב הילאי ז"ל. אע"כ משום שזהו עיקר ענין וגדר השיעור מה שהוא לפי דעתו ש"ר ולא שייך כאן ענין טעות ושגגה שכן הוא יסוד קביעת השיעור מעיקרו וז"ב:

הביצה ודעת רבינו עובדי' מברטנורא ז"ל כפ"ק בעדיות בענין הרביעית העתיק
שיטת הרמב"ם ז"ל דלפ"ז אין לחשוב האגודל יותר מן 2 צ"מ והאמה יהי מ"ח
צ"מ ואילו ממש"כ בענין גובה האדם שהוא ג"א עם הראש מוכרח שהאמה
הוא ערך 58 ונתבאר בסי' ה' הרי דכל הפו' ז"ל ז"ל לא חשו להשוות הביצה
להאגודל:

יא] והנה מדברי הגאון ז"ל הנ"ל באות ז' מוכח בבירור שמשערין כזית וכיו"ב
בפירות של אותה מדינה ולא בפירות דארץ ישראל שהרי כתב שזה
עיקר הטעם שנתנו חכמים שיעור בבצים ובפירות שגלוי וידוע למי שאמר והי'
העולם שעתידין ישראל להתפזר כו' ואי בעינן דוקא בפירות של א"י אחתי אין
להם במה לשער וז"ב. וכן כתב להדיא ולכך שיערו כו' לפי שהבצים ופירות
נמצאים בכל מקום כו' שהן קיימין בכל עת וכנ"ל ובכלים תנן בפ"ז כזית שאמרו
לא קטן כו' זהו אגורי, כשעורה שאמרו כו' זו מדברית. כעדשה שאמרו כו' זו
מצרית, כגרוגרת שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית רי"א הגדולה שבא"י
היא הבינונית שבמדינות ובפשוטו משמע דבין ת"ק ובין ר"י סברי דלא משערין
לכל העולם בבינונית שבא"י אלא שר' יהודה משמיענו שבא"י צריכין גדולה שהיא
כבינונית שבמדינות ורבנן פליגי עלי' בזה וסברי דעכ"פ בא"י משערין בבינונית
שלה אע"פ שאינה כבינונית שבמדינות ולפ"ז לרבנן בכל מקום ומקום משערין
בבינוני של אותה מדינה וכן פירש המשנ"א ע"ש, וכ"כ ההמר"ם שיק ז"ל בחיו"ד
סי' נ"ז שמשערין בשל המדינות ולא בשל א"י דוקא [אלא שדרכו ז"ל הוא
שצריכים לידע פירות של כל העולם ולשער הבינוני היוצא מכולם וזה צ"ע דנפל
שיעורא לגמרי, דמי יכול לעמוד על פירות של כל העולם כולו] והדברים נראים
מוכרחים מצד עצמן דהשיעורין של כזית לברהמ"ז ולמצוות ושל רביעית וכיו"ב
הא נאמרו לכל אדם ובכל זמן והדברים מצויין תדיר למעשה בכל שעה, ובזמן
חז"ל כבר היו בבבל ובשאר ארצות והיתכן שיחוייב כאו"א לעמוד על טיב וגודל
פירות של א"י לשער בהן וחז"ל לא יזכירו עיקר הגדול הזה בשום מקום וזה
הלא ברור דאיכא שינויים רבים מפירות מדינה זו לזו ואיך אמרו סתמא לשער
בכזית ולא לבאר שצריך כזית של א"י.

יב] וראיתי לספר א' שרוצה להוכיח דצריך לשער דוקא בפירות א"י מהא
דא"ר חנין כל הפסוק [הזה דארץ חטה ושעורה] לשיעורין נאמר
בריש עירובין ובריש סוכה ופירש"י ז"ל בסוכה ד"ה ב' הפסוק מדבר בשבחה של
א"י שאפי' בד"ת צריכין לשער בפירותי' איסורין שבתורה עכ"ל הרי דצריכין
דוקא לשער בשל א"י, ובאמת אינה ראוי כלל שאין כוונת רש"י ז"ל שצריכין דוקא
ככמות וגודל של פירות א"י, אלא שצריכין דוקא אותן מינים שמצויין בה בא"י,
שאפי' לדיני תורה זקוקים לארץ כזו המצויים בה פירות הללו שנצרכים לשיעורין,
מלבד שבחה במובן פשוטו של מקרא שמצויין בה אותן פירות הנצרכים לכל

אדם ביותר. וכמו ששבחה של א"י במובן הפשוט שיש בה פירות הללו אינו לאפוקי שבשאר ארצות אינם נמצאים, אלא להודיע שבחה של א"י שלא תחסר כל בה ה"נ בשבחה של א"י לענין שיעורין היינו שלא תחסר כל מה הנצרך לדיני התורה לשיעורין.

והדברים מפורשים היטב יותר ברש"י ז"ל ברכות דמ"א שכ' שם בד"ה ופליגא ז"ל שבחה של א"י שיש בה פירות ששיעורי תורה ניתלין בהן עכ"ל הרי דוהו שבחה שנמצאים בה פירות הנצרכים לשיעורין ולא שמוכרחים לשער דוקא ככמות וכגודל של אותן פירות והדברים פשוטים וברורים כמשנ"ת.

סימן ד

שיטת הרמב"ם ז"ל

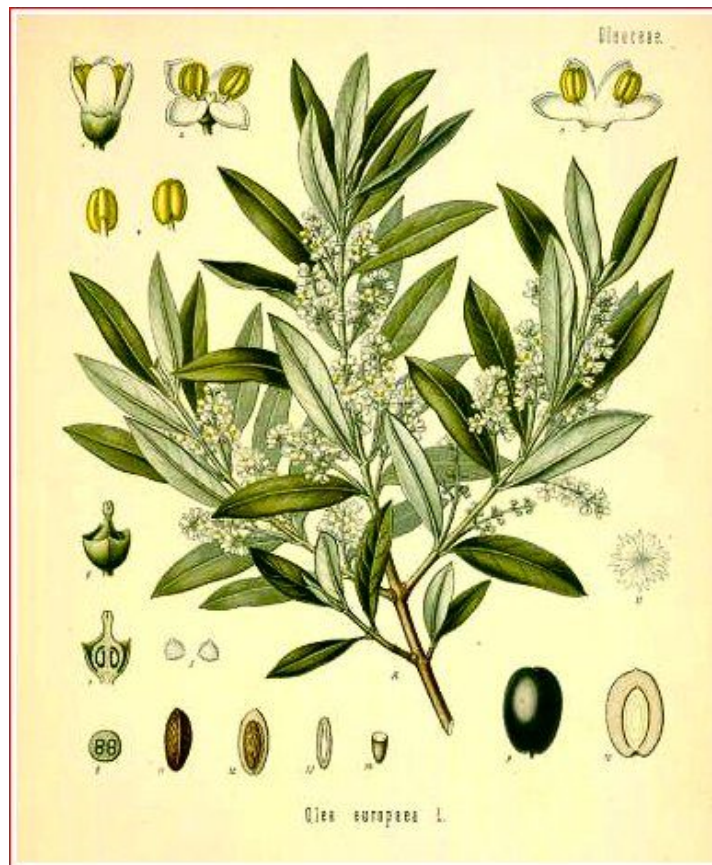
א] בפסחים ק"ט אר"ח רביעית של תורה אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע והרמב"ם ז"ל בפיה"מ פ"א דעדיות מ"ב כתב ואני עשיתי מדה בתכלית מה שיכולתי מן הדקדוק ומצאתי הרביעית הנזכרת בכה"ת תכיל מן היין קרוב כ"ו כספים הנקראים דרהם בערבי ומן המים קרוב לכ"ז דרהם ומן החטה קרוב לכ"א דרהם ומקמח חטה כגון י"ח דרהם כו' עכ"ל וכ"כ עוד בפיה"מ בהקדמה למנחות ובפ"א מעירובין הי"ב כתב שהרביעית י"ז דינר וחצי בקירוב [וכלל שם המים והיין בשיעור אחד אע"פ שהמים כבדים אחד מכ"ז מן היין] וכל דינר צורי הוא דרהם וחצי, שהדינר צ"ו שעורות כמש"כ פ"י מאישות והדרהם משקל ס"ד שעורות כמש"כ הכ"מ פ"ב מכלי המקדש, הוי י"ז דינר וחצי כ"ו דרהם ורביע, ולא חש שם לכתוב שהמים משקל כ"ז דרהם כיון שכתב י"ז דינר וחצי "בקירוב", וכל דרהם הוא ג' גרם וחומש [שהגרם משקל כ' שעורות] נמצא שכ"ז דרהם הוא 86.4 גרם, ולפי הידוע שכל גרם מים מחזיק צ"מ מרובע הוי בית קיבול הרביעית 86.4 צ"מ מרובעים וכשנחשוב האגודל שני צ"מ יהיו אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי וחומש אצבע 4 על 4 צ"מ בגובה 5.4, ובכלי זה יש 86.4 צ"מ מרובעים, ומוכח שהאגודל שמדד בו הרמב"ם ז"ל הי' של 2 צ"מ, ונשמע שע"פ דברי הרמב"ם ז"ל היו בירושלים תוב"ב קצת מגדולי הרבנים מורים בענין השיעורין, כמדומה שהראשון הי' בזה הגאון ר"ד בהר"ן ז"ל, ואח"כ יצא לאור ספר שיעורי תורה להגרא"ח נאה ז"ל שקבע והורה כן לחשוב את הרביעית 86.4 גר' והאגודל 2 צ"מ והאמה 48 צ"מ.

זלפ"ן אצ"ל שהבצים נתקטנו מזמן הגמרא שכיון שהרביעית דהוא ביצה ומחצה הוא 86.4 גרם הוי הביצה משקל 57 וביצה גדולה בזמנינו הלא כן משקלה - עמד על זה האמרי אש בסי' ל"ג שאע"פ שלא ידע מענין הדרהם

The EVOLUTION *of the* OLIVE

The Halachic History of the Expanding Kezayis

Rabbi Natan Slifkin

Copyright © 2010, 2012 by Natan Slifkin

Version 1.3

<http://www.ZooTorah.com>

<http://www.RationalistJudaism.com>

This monograph is adapted from an essay written as part of the course requirements for a Master's Degree in Jewish Studies at the Lander Institute (Jerusalem).

This document may be freely distributed as long as it is distributed complete and intact.

Other monographs available in this series, at www.rationalistjudaism.com:

Shiluach HaKein: The Transformation of a Mitzvah

The Question of the Kidney's Counsel

Sod Hashem Liyreyav: The Expansion of a Useful Concept

The Sun's Path at Night

Messianic Wonders and Skeptical Rationalists

Wrestling with Demons

The Evolution of the Olive

Introduction

R. Moshe Sofer (Chasam Sofer, 1762-1839) notes that today, when there is no Temple, there is only one Biblically-ordained mitzvah involving eating: that of eating matzah on the first night of Pesach.¹ Accordingly, he stresses that one must be careful to be punctilious in the fulfillment of this mitzvah. Aside from the mitzvah requiring a certain type of food, there is also a requirement of a sufficient minimum quantity to qualify as “eating.” This quantity is defined in the Midrash:

There is no “eating” with less than a *kezayis* (equivalent to an olive). (*Toras Kohanim, Acharei* 12:2; *Emor* 4:16)

How much is this quantity? R. Chaim of Volozhin (1749-1821) is widely revered as the father of the yeshivah world. Less known and certainly less popular in the yeshivah world is his view as to the size of the matzah that one is obligated to eat on Pesach. R. Chaim was of the view that this *kezayis* is actually the size of an olive—around three or four cubic centimeters.² This results in a piece of matzah about half the size of a credit card.

Yet this is in sharp contrast to common custom today. The widespread policy is to quantify a *kezayis* as 28.8 cubic centimeters. The *Mishnah Berurah* states that one should eat a volume equal to an egg, which is about 55cc. And there are boxes of machine matzot which state on the packaging that one whole matzah equals a *kezayis*! The greatest irony is that, in the effort to perform the mitzvah as scrupulously as possible, some might engage in *achilah gasah* (gorging oneself), which surely could not be the intent of the mitzvah and which might prevent a person from fulfilling his obligation.

Recently, there have been efforts by some individuals to prove that the *kezayis* should be scaled down, but they have met with little success and much opposition. In this study, while proving that the *kezayis* is the size of a regular olive, the focus will be on exploring how it happened that so many authorities ruled it to be far bigger, and why it is difficult to overcome this view.

Logically, in order to reach the conclusion that a *kezayis* is much larger than olives are today, two separate positions must both be taken: First, that olives of ancient times were much larger, and second, that we are obligated to follow the size of ancient olives rather than

---

¹ Responsa Chasam Sofer, *Choshen Mishpat* 196.

² R. Yisrael Yaakov Kanievsky, *Kehillas Yaakov, Pesachim* 38. See too A. Z. Katzenellenbogen, *Shaarei Rachamim* (Vilna 1871) p. 19, #165 note 3.

the olives of today. Neither one of these positions on their own is sufficient to require a larger measurement; they must both be adopted. Let us begin by evaluating both of these positions in turn.

Were Olives Bigger in Ancient Times?

Were olives of the Biblical or Talmudic era larger than those of today? From the standpoint of archeology, there is clear evidence the olives of ancient times were *not* any bigger than those of today. Many olive pits from ancient times have been discovered, including a huge number in the remains of the settlement at Masada and in caves in the Judean Desert dating from the Bar-Kochba revolt. These pits were mostly from the Nabali strain of olives, but also included the local Suri and Melisi varieties, as well as the large Shami and Tohaffi olives that were imported as luxuries from other countries. All these pits are not significantly different in size from the pits of those olive strains today.³ One could claim that the flesh-to-pit ratio used to be greater, but this is unlikely, and should not be accepted without good reason.⁴

Furthermore, there are dozens of olive trees alive today of the Suri variety, in Israel and elsewhere, which are around two thousand years old, and seven in Israel that are over three thousand years old. These trees even still produce fruit, which are no different in size from the fruit produced by young olive trees.⁵ One could claim that they used to produce larger fruit, but this is exceedingly unlikely from a botanical perspective.

All the empirical evidence, then, indicates that in Talmudic and even Biblical times, olives were no larger than those found today. The Mishnah specifies which of the various strains is intended when the olive is given as a halachic measurement:

The *kezayis* of which they spoke is neither a large one nor a small one, but rather a medium-sized one, which is the *egori*. (Mishnah *Keilim* 17:8)

The large olive mentioned in the Mishnah would correlate with the Shami, which measures around 12-13cc, and the small olive would correlate with the Melisi, which measures around 0.5-1cc. The medium-sized olive would be the prevalent Suri and/or the slightly larger Nabali strains. The Suri ranges from 2.5-3.5cc, while the Nabali ranges from

---

³ Mordechai Kislev, “*Kezayis* – The Fruit of the Olive as a Measure of Volume” (Hebrew), *Techumin* 10 pp. 427-437; “Everything is According to the Opinion of the Observer – A New Evaluation of the Measurement of a *Kezayis*,” (Hebrew) *BDD* vol. 16 pp. 77-90.

⁴ The Talmud (Sotah 48a) does state that since the destruction of the Temple, the *shuman* of olives was reduced. However, this is never brought up by any Rishon or Acharon in their halachic discussions; perhaps it refers to the nutritional benefit rather than the size of the flesh,

⁵ M. Kislev, Y. Tabak & O. Simhoni, *Identifying the Names of Fruits in Ancient Rabbinic Literature*, (Hebrew) *Leshonenu*, vol. 69, p.279.

4-6cc.⁶ The *kezayis* of the Talmud, which would be the same as the *kezayis* of today, would range from 2.5-6cc with an average of around 4cc.

The Geonim: Following the Observer

Already, then, we see that there appears to be no reason to ever assume that an olive was any larger than olives today. But what if, for whatever reason, someone were to believe that perhaps olives of ancient times were larger—would they be obligated to replicate that quantity? The Geonim rule that this is not the case. Around 130 years ago, three responsa on this topic from the Geonic period were discovered. The first is from Rav Sherira Gaon (Babylonia, c.900-c.1000):

You asked me to explain if there is a weight given for the fig, olive, date and other measurements, in the weight of Arabic coins, and you explained that Rav Hilai Gaon clarified that the weight of an egg is 16 $\frac{2}{3}$ silver pieces. [You wondered,] if the others do not have an ascribed weight, why is the egg given one?

It is known that these other measurements are not given any equivalent weight in silver, not in the Mishnah nor the Talmud. If [the Sages] had wished to give a measurement in terms of the weight in *dinarim*, they would have done so originally. Rather, they give the measurements in terms of grains and fruit, which are always available, and one is not to say that they have changed.

...We practice according to the Mishnah: Everything goes according to the observer... And likewise with regard to the olive and date, it is explained in this Mishnah that it is not referring to a large one, or a small one, but rather an average one—and it is also according to the view of the observer. The reason why some rabbis gave their view as the size of an egg, and did not do the same with an olive, date or fig, is that there are many things that are dependent upon the size of an egg—the *kab*, the *sa'ah*, the *efoh*, the *omer*; all are evaluated in terms of eggs, and therefore they estimated it according to their views, but these other measurements are left to the opinion of the observer... (Cited in *Sefer Ha-Eshkol* vol. II, *Hilchos Challah* 13 p. 52)

The intent may be that since the *kab*, *sa'ah* etc. are multiples of eggs (a *kab* is 24 eggs, a *sa'ah* is 144 eggs), it is difficult to visualize this in terms of eggs, and it is easier to visualize it in terms of silver.⁷ However, with measurements given as a *kezayis*, there is no reason or basis for giving an alternate measurement.

Rav Sherira Gaon's son, Rav Hai Gaon (Babylonia 939-1038), writes as follows:

...And therefore the Torah gave measurements in terms of eggs and fruits—for *divrei sofrim* were given at Sinai...—because eggs and fruit are found in every place. For it is known and revealed before the One Who spoke and brought the universe into existence, that Israel is destined to be scattered amongst the nations, and that the weights and measures that were in the days of Moses and that which were added to in the Land of Israel would not be preserved,

---

⁶ Kislev, *ibid*.

⁷ R. Chaim Beinsh, *Midot VeShiurei Torah*, pp. 522-523.

and that the measurements change in different times and places... Therefore the Sages related the quantities to fruit and eggs, which always exist and never change. They made the quantity of an egg depend upon the view of the observer. (Ibid. pp. 56-57)

A final responsum, from an unknown Geonic author, states:

And that which you wrote regarding the size of a large fig and a medium fig, and likewise a large olive and a small and medium olive—surely these are *shiurim*, and how can there be a *shiur* for a *shiur*? And should you say that it is [a matter of ascribing] a weight—our rabbis did not specify a weight, and the Holy One was not particular with us regarding the weight. Every person, in acting according to his own assessment, has fulfilled his obligation, and there is no need to learn the quantity from another... (*Teshuvot HaGeonim* 268, Harkavey ed.)

In all these responsa, we see that the *kezayis* is intended to be assessed, very simply, by each person looking at an olive. Even if one were to believe that the olives of the Talmudic era were larger than those of today, there would be no need to attempt to replicate that quantity.⁸ With the Geonim, we see a presumption that the size of olives does not change, and that in any case each person is supposed to follow his own assessment of an olive.⁹ This was seen to be the underlying rationale of the Torah prescribing quantities in terms of familiar fruit rather than by some independent system of measurement.

The Rishonim of Sefarad

Let us now turn to the era of the Rishonim, and we shall begin with the Rishonim of Spain and comparable regions. Rambam (Spain/Egypt 1135-1204) makes no statement regarding the size of a *kezayis*. But an inference regarding its maximum size can be drawn

---

⁸ There is a statement in the Talmud which might seem to show that we are supposed to replicate the measurements of the Talmud rather than to use the measurements of our own era: “Rabbi Elazar said: One who eats *chelev* nowadays must record for himself the quantity, in case a future Beis Din will increase the measurements (for which one is liable)” (Talmud, *Yoma* 80a). A similar ruling is found in the Yerushalmi: “Rabbi Hoshea said: One who eats a forbidden food in our day must record the quantity, in case a later Beis Din will arise and change the quantity (for which one is liable), and he will know how much he ate” (Yerushalmi, *Pe’ah* 2a). This sounds like there is an absolute measurement of a *kezayis*, valid for all times and places. Each Beis Din does its best to assess what this measurement is, but because it is possible that they are mistaken, one must record the amount eaten in case a future Beis Din assesses matters more correctly. Accordingly, it seems that the objective is to figure out the quantity used in the Talmud, not to follow the size of olives in one’s own era! However, further analysis shows that this could not be the intent of the Talmud. How is the person going to be recording the amount that he ate? There was no possibility of a person recording it in terms of cubic centimeters or some other such absolute unchanging standard; and if such a standard had existed, surely the Sages would have used it for their measurements! Instead, the intent of the Talmud is that he is recording whether, for example, he ate the volume of a big olive, a medium olive, or a small olive. The concern is not that the size of olives will change, but rather that the quantity for which one is liable will change – is one liable for a big olive, a medium olive or a small olive. See *Sdei Chemed, Ma’areches HaAlef*, 34, s.v. *velashon*.

⁹ These response are also cited by R. Eliezer Waldenberg in *Tzitz Eliezer* vol 13, 76:3.

There are two reasons why we nevertheless find some halachic authorities prescribing measures of weight rather than volume. One is that it is sometimes more convenient to prescribe quantities in terms of weight, especially since it is less likely to cause measuring errors. For this reason, some halachic authorities converted measures of volume to measures of weight. But this does not mean that they considered the halachic requirement to be essentially one of weight. In fact, it is pointed out that R. Yaakov Chaim Sofer, as well as all the halachic authorities that he cites, themselves make it clear elsewhere that halachic measures are all volume rather than weight.⁶⁶

The second reason why some convert the measurement to weight is that, as we have seen in the Mishnah, large air pockets are not to be included in the calculation. However it is difficult to draw the line between a large air pocket and a small one. R. Chaim Na'eh therefore rules that *any* visible air pocket is not to be included in a volume measurement.⁶⁷ Since it is difficult to calculate the volume of a food item without any air pockets, a weight measure was sometimes substituted. It should be stressed, though, that R. Chaim Na'eh himself explicitly stated that the essential definition is one of volume, and that he was only converting it to weight due to this uncertainty and subsequent stringency.⁶⁸

However, R. Chaim Na'eh's stringency in this regard was widely rejected. Contemporary halachic authorities are emphatic that the *kezayis* is to be measured by volume, not weight.⁶⁹ Nevertheless, in popular discourse, a *kezayis* is often defined in terms of weight – specifically, 30 grams. It is this that leads to the greatest quantity of matzah designated as a *kezayis*: the labeling on certain machine-made matzah stating that one whole matzah equals a *kezayis*.

Conclusion

At the beginning of this study, it was noted that logically, in order to reach the conclusion that a *kezayis* is much larger than olives are today, two separate positions must both be taken: First, that olives of ancient times were much larger, and second, that we are obligated to follow the size of ancient olives rather than the olives of today.

The first is refuted by empirical evidence. We have living trees from the Talmudic era, which produce olives that are exactly the same size as olives from the trees of our own era, and we have olive pits from ancient times that are similar to those of today. Furthermore,

---

⁶⁶ R. Eliyahu Topik, *Responsa Kol Eliyahu, Orach Chaim* 30, p. 137, pointing to *Kaf HaChaim* 456:10, *Pesach DaDvir, Kisei D'Chayay* 196a, and others; Chida, *Machzik Berachah* 486:2. A similar point is made by R. Chaim Na'eh, in *Shiurei Torah* 1:1, pp. 71-72.

⁶⁷ *Shiurei Torah* pp. 182-184.

⁶⁸ *Shiurei Torah*, 1:1, pp. 71-72. In a subsequent work, *Shiurei Tziyon* p. 18, he himself expressed reservations about his innovation.

⁶⁹ R. Avraham Yeshaya Karelitz, *Chazon Ish, Orach Chaim* 39:17; R. Tzvi Pesach Frank, *Chag Ha-Asif* p. 316; R. BenZion Abba-Shaul, *Responsa Ohr LeTziyon* p. 124; R. Ovadiah Yosef, *Chazon Ovadiah*, vol. II p. 518.

there is no testimony otherwise in any source in the Talmud or Rishonim (contrary to popular belief). In fact, there is testimony from some of the Rishonim that olives were the same size as those of today. Alleged indications from inferences regarding eggs having been larger are likewise disproved by evidence that eggs of ancient times were actually smaller.

The second position, that we are obligated to follow the size of ancient olives, was assumed by many authorities, but it is explicit in the Geonim, implicit amongst many Rishonim and acknowledged by several recent authorities that there is no such obligation.

An olive measures 4-6cc. How did it arise that virtually all halachic authorities are ruling that a *kezayis* is at the very least 17cc, and most are ruling that it is in the region of 28cc or even 50cc and more? We have seen that a combination of seven factors was involved:

- As some of them explicitly admit, the Rishonim of Ashkenaz were working with the basic disability of not being familiar with olives. In one case this led to mistakenly interpreting the Talmud to mean that an olive is half the size of an egg, and in another case, it led to only being able to calculate an upper limit for an olive's possible size.
- The Rishonim of Sefarad, who were familiar with olives, never saw a need to discuss their size. Their silence on the matter led to a fundamentally misleading situation: from the discussion in the period of the Rishonim, the impression arises that there is a divide between those who rate it as measuring $\frac{1}{3}$ of an egg and those who rate it as $\frac{1}{2}$ an egg. Thus it was those who were not familiar with olives, and thereby increased its size, who formed the framework for subsequent halachic discussion.
- The view that an olive must be less than $\frac{1}{3}$ of an egg, which was explicit in Rabbeinu Tam and inferred from Rambam, was simplified/misunderstood to mean that an olive is *equal to* slightly less than $\frac{1}{3}$ of an egg.
- Difficulties with resolving various questions led to the belief that eggs and/or olives of ancient times were vastly larger than those of today. Given the lack of scientific knowledge, the understanding of the decline of generations from a golden age, as well as the intellectual climate that was pervasive at the time, this was seen as a reasonable position.
- The manuscripts from the Geonim stating that one need only follow the size of olives of one's era were only discovered and published relatively recently, as was also the case with the statements of Rashba and Ritva that olives are very small.
- The substitution of measuring by weight rather than volume, initially instituted for convenience, led some to believe that matzah ought to be measured this way. Since matzah is very lightweight, this resulted in a huge increase in volume.

- Finally, the process of halachic tradition, with its canonization and conservatism, meant that even when the above factors came to light, it was too late for the rulings to be adjusted.

Those who have attempted to prove that a *kezayis* is the size of a regular olive have encountered strong opposition. Understanding how the alternate views arose is the key to both understanding the cause of this opposition and to overcoming it.

Rabbi Natan Slifkin teaches at Yeshivat Lev HaTorah and is the author of numerous books and articles. His work can be found at www.zootorah.com and www.rationalistjudaism.com.